

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

ЕФИМЕРНОСТТА НА ИТАЛИАНСКИТЕ „РЕПУБЛИКИ СЕСТРИ“ И ТЕХНИЯ ПРЯК НАСЛЕДНИК ИТАЛИАНСКАТА РЕПУБЛИКА В ПЕРИОДА (1796 – 1804 Г.)

Емил Доков

Институт за исторически изследвания – БАН

Резюме. Статията има за цел да даде оценка на резултата от първия френски период в Италия (т. нар. триенио), когато в резултат на френските завоевания на полуострова са създадени множеството републики. Направен е опит да се посочат разликите между републиките, образувани през периода 1796 – 1799 и Италианската република и на базата на това да се обобщи състоянието в Италия след премахването на републиканизма на полуострова.

Keywords: republic, sister, revolution, constitution, politics, satellite, Directory, collaborationism, subordination, imperialism

*„Войските бяха чудесни, мирният ред – отличен,
това, което тотално липсваше, беше републиканският дух.“*
(Коментар за френския военен парад при обявяването
на Цизалпийската република, направен от неизвестен
италиански наблюдател)

Френската революция създава нова перспектива пред политическото развитие на Европа. Това се дължи на един главен фактор – износа на революция. Защото Френската революция поставя прецедент, с който тя се отличава от всичките големи революции – войната с Европа, продължила двадесет и пет години. Факт, който обвързва революцията във Франция много повече с промените, извършени в Европа, отколкото другите революции. Но как са извършени тези промени? Политическите, социалните и икономическите условия в отделните страни са различни. Това е първата важна особеност, съпътстваща процесите, развиващи се през сложното десетилетие на 90-те години на XVIII в. От друга страна, трябва да се имат предвид промените, станали в самата Франция през този период. През 1795 г. е извършен преврат, с който е свален Якобинският клуб. Това се налага заради перманентния терор, залял Фран-

ция, и утопичния социален ред. Неслучайно водачът на Якобинския клуб Робеспьер е екзекутиран, тъй като той създава отблъскващ образ на якобинската диктатура.

Новото френско управление – Директорията, променя насоките на френската външна политика, възприемайки агресивен подход. И ако за много хора действията на Париж през втората половина на 90-те години на XVIII век са израз на някаква хаотична или произволна сила, то резултатът от тях показва, че те са логичният завършек на една глобална и планирана стратегия. Много преди началото на каквито и да било военни действия условията в отделните страни се наблюдават задълбочено. Информацията се анализира в Париж и на тази база се правят планове за евентуални френски действия. Именно по този начин е подготвена италианската кампания през 1796 г. В Париж се събират сведенията на няколко френски агенти, действащи в Италия, като това на агента Фуркол, който отбелязва: „Няма и помен от републиканизъм в Италия. Хората не са склонни да приемат свободата, нито да се възползват от нейните предимства“⁽¹⁾. Всички тези сведения са анализирани от директорите в Париж. Те показват, че в Италия има малък просветен слой, който споделя идеите на революцията. Но французите ще имат подкрепа в най-големите градове, и то не във всички. Следователно реална промяна в Италия може да има само след удара на голяма военна сила. Колаборационизмът не е изключен от стратегията на французите, но той не може да бъде решаващият елемент за революционизиране на Италия. Освен това, както Дезмънд Грегори отбелязва: „Якобинският елемент в Италия остава градски, буржоазен или аристократичен“ (Gregory, 2001: 29), доста проблематична социална връзка за стратегията на французите. Защото процесът на урбанизация в Италия е много по-слаб в сравнение с другите големи европейски държави и най-големият град в Италия по това време – Милано, наброява едва 110 000 души, а италианското население е предимно селско. От тази гледна точка, малката градска прослойка и радикализираната интелигенция не могат да бъдат достатъчната маса от хора, на която да се опрат французите. Очевидно те трябва да разчитат на подкрепа на аристокрацията, ако искат да установят стабилно управление в Италия. Но съюзът с аристокрацията не е най-добрата индикация, с която французите могат да се представят пред италианците, защото това ще ерозира още в началото водещата за тях линия към революционни промени.

Има ли други особености, предполагащи удара в Италия? Походът е набелязан да започне в Северна Италия. Но защо точно тук? Именно в този регион е формирана малката прослойка на италианската буржоазия. Следователно тук идеите на Френската революция биха имали най-голям брой привърженици спрямо другите градове и региони в Италия. Тъй като французите са носители на определен тип ценности, които се споделят от прослойката на „италианските якобинци“, която е най-силна тук, в Ломбардия. Състояние,

което създава възможността тя да бъде използвана като колаборационизираща група след френската инвазия. В Милано са единствените големи манифактури в Италия. Това съвсем не е случайно, защото за шестдесет години австрийците превръщат Ломбардия в една от най-богатите области на Европа. Северна Италия е не по-малко просперираща като ниво на селското стопанство и търговията, което съвсем закономерно я превръща в главна цел на французите. Но освен тази първостепенна цел френската стратегия се базира на слабостта, която французите изпитват във военноморски аспект. Средиземно море се контролира от английския флот и до известна степен – от испанската марина. Тъй като Испания поддържа непрестанни връзки със своята главна територия на влияние в Италия – Кралството на двете Сицилии, и морски удар е неприложим. От друга страна, Пиемонт традиционно поддържа антифренска политика и сега е подходящият момент този враждебен съсед да бъде отстранен. Подготвила своя италиански план, Директорията остава да намери подходящия генерал, на когото да повери армията за предстоящата кампания. Подготвила своя италиански план, на Директорията ѝ остава да намери подходящия генерал, на когото да бъде поверена армията за предстоящата кампания. Тя не е затруднена в изпълнението на тази задача, защото младият генерал Наполеон Бонапарт става все по-известен със своите военни успехи. Затова един от директорите – Лазар Карно, с пълно право му възлага командването на италианската армия.

През пролетта на 1796 г. започва добре подготвената италианска кампания. Тактическото превъзходство, дисциплината и динамиката при воденето на боя водят до няколко последователни победи на французите. И още в края на май те победоносно влизат в Милано. И тук съвсем естествено трябва да се отбележи началото на т.нар. триенио. Трите революционни години, започнали през 1796 г. с началото на италианската кампания на Наполеон и завършили през 1799 г. с разгрома на Партенопейската република. Именно думата революция е ключът към обяснението за извършеното през трите революционни години в Италия, което в много голяма степен има паралел и в Европа, а според някои автори и в света, защото между резултатите от Френската и Американската революция те виждат много сходности. В традиционната представа за развитието на Френската революция френските армии изнасят революция, т.е. революционизират страните, в които навлизат. Според това схващане Наполеон разпространява революционните идеи в тези страни. Но по това време той не е политическият водач на Франция, а само подчинен на интересите на Директорията генерал. Следователно той изпълнява планове на Директорията и на практика защитава нейните интереси. Именно италианската кампания показва големите му възможности като военен тактик и практик. И след нея той започва да води в известен смисъл собствен курс, различен от този на Директорията.

Проблемът е, че Директорията е премахнала идеалистическата част от революцията, защитавайки интересите на буржоазията във Франция, и е изградила стратегия за разпространение на влиянието си. И тук Макфий неслучайно поставя въпроса: „Дали след шест години на конфликт, народно участие и саможертви изключванията и ограниченията, наложени от тези умерени републиканци, ще успеят да постигнат стабилността срещу градските и работещите хора и роялистите“ (McPhee, 2002: 162). Но това въобще не се осъзнава в Италия. За италианците навлизащите французи са носители на революцията от 1789 г. Дори Филипо Буонароти до арестуването си през 1796 г. вярва, че Франция може да промени Италия с изпращането на армия на полуострова²⁾. Следователно при навлизането си в Италия французите използват смесицата между идеалистическата представа за революцията, извършена отвъд Алпите, залегнала не само в съзнанието на италианците, но и в съзнанието на повечето европейски народи, и агитацията, която залива полуострова още от първия ден на френската агресия. В Париж много добре знаят, че без установяване на република в Италия никой няма да повярва на френските призови. Французите са посрещнати почти фанатично в градовете. Те са напълно подготвени за това и започват политическите промени незабавно. В Италия е установена република, но не една, а цели шест. Главната френска република – Цизалпийската (фиг. 1) е установена в Милано, а не в Рим, въпреки че Вечният град е завладян. С това се цели negliжирането на националното чувство на италианците. В управлението на републиките влизат много аристократи (Dagan, 2010: 82),

Фигура 1. Знамето на Цизалпийската република

което изолира италианския якобински фермент и създава едно естествено противоречие – докато убедените републиканци като Филипо Буонароти лежат във френския затвор, група от аристократи, като Джан Галеацо Сербелони, Пиетро Алдини и Фердинандо Марескалки, изграждат новите републики.

Образуването на другите „републики сестри“ става по същия начин, по който се образуват и италианските републики – чрез инвазията на френските войски. Това оформя първия същностен елемент от тяхната характеристика – те са целенасоченият резултат на френския военнополитически империализъм, започнал своята реализация с управлението на Директорията. Следователно тяхното съществуване е пряко свързано с процесите във Франция. Точно тази зависимост към Франция ще е главният фактор, който ще определя промените, извършени в тях през този период. Това е и основният проблем на „сестрите“, защото те са устроени така, че да задоволяват потребностите на Франция и в прекия, и в преносния смисъл. Тъй като още през първата година французите започват да попълват дефицитите на армията си чрез реквизиции и грабежи в Италия. А на богатите представители на италианската аристокрация са наложени контрибуции, които в много от случаите надхвърлят сумата от 1000 000 скуди. А към Франция започват да пътуват кервани, натоварени с безценни произведения на изкуството, наградени от дворците и галериите на големите италиански градове. Директорията остава доволна от италианската кампания, защото безскрупулната политика на Наполеон, прилагана в Италия, премахва един проблем, който директорите не знаят как да решат – издръжката на армията. Нещо повече, тя носи приходи за самата Франция, и то в огромен размер. Факт, който кара Лазар Карно да възкликне: „Италия е лимон, който трябва да бъде изстискан“.

Трябва да се отбележи, че през трите революционни години републиканизмът в Италия е в явен възход. Защото републиката е сърцевината, която съставя идеала на италианските якобинци. Безспорно премахването на толкова много монархии и замяната им със също толкова много републики създава в тях голяма надежда за цялостна социално-политическа промяна в Италия. Но дори и през „триенио“ в Италия се наблюдава негативно явление. На полуострова се създават републики, но две републики изчезват от политическата карта на Италия, и то завинаги – Венеция и Генуа. Венеция представлява „идеалната смес между аристокрация, демокрация и монархия“⁽³⁾ и нейното изчезване не може да се погледне с безразличие от никой италианец, особено от гражданите на древната република, и цялото внимание е насочено към това, което ще бъде образувано на нейно място. Нещо повече, след договора от Кампо Формио Венеция не е дори във френско владение, а е предадена на Австрия. Факти, които налагат извода, че промените в Италия се извършват по усмотрение на французите. Наполеон „избира да представи себе си като вестителя на републиканската идея и като създателя на републиканската дър-

жава“, макар и главно „сред радикализираните идеалисти в големите градове“ (Fisher, 2012: 127). Но републиканската идея в Италия има антични корени и просто Наполеон не е възможно да бъде нейният „вестител“. Бонапарт може само да внесе един модифициран тип република и всъщност това е нещото, което той прави. В този смисъл, Наполеон е факторът, който съживява републиканския идеал, но не го създава. Републиканската идея се споделя от част от италианците, но по-голямата част от тях остават изолирани от разпространението на републиканските принципи, още по-малко ги разбират. Създаването на новите републики е посрещнато с ентузиазъм, но заличаването на старите републики – Венеция и Генуа, не може да не породви недоволство и въпроси.

Всички републики в Италия са устроени с конституцията от година III. Но събитията в италианската кампания на Наполеон протичат в година VI. Тук има значима причина, която налага използването на тази стара конституция. Защото Франция се управлява от конституцията от година V. Явно, тази причина може да се потърси в нещо от спецификата на условията в Италия. Но кое е то? Идеализмът на италианските якобинци е главният мотив, водещ французите при формирането на техните сателити в Италия. Защото в Италия има очаквания, които новата френска конституция не може да покрие. Един от елементите на тези очаквания е егалитаризмът на италианския якобински фермент, който Директорията се стреми да премахне. Това е причината и за арестуването на Бабьоф и Буонароти, които изповядват егалитаризма като основен елемент от своите виждания в „комитета за обществено спасение“ и са опасни за Директорията, защото по естествен път те се превръщат в критици на директорите в Париж.

Но въпреки налагането на тази „идеалистическа“ конституция французите въобще не я спазват. Просто тригодишният френски период е толкова кратък и наситен с промени, че реалната френска политика трудно може да проличи в съзнанието и умовете на италианците. Макар че т. нар. „Веронска пасха“⁽⁴⁾ е една твърде ранна и твърде силна индикация, че французите са възприемани като завоеватели. Факт, предвестник на натрупването на недоволство, което се трансформира в организирана и целенасочена съпротива срещу иноземния завоевател. Но въпреки въвеждането на една „идеалистическа“ конституция през трите революционни години французите допускат една капитална грешка – засягат религиозното чувство на италианците, което на полуострова има детерминиращо значение. Като следствие от това избухват бунтовете в Лигурия през 1797 г., които не само са предвестник на тежката схизма на Франция със Светия престол, но и ясен знак за едно идеологическо противопоставяне – на християнството с деградираните идеи на Френската революция. Религиозната привързаност на италианците, достигаща в някои региони до фанатизъм, ще бъде главният контрапункт на опита на французите не само да осъществят реформи, но и да реализират някои от основните принципи, провъзгласени от революцията през 1789 г.

Именно религиозният фактор съставя същността на процесите, сложили края на триенио в Италия. Проблемите за французите започват още със завладяването на Неапол. Те водят бой буквално за всяка улица, докато най-накрая успяват да го завладеят. Особено силна съпротива им оказват лазарони⁵⁾, които стоят в челото на защитниците на града. Но местните привърженици на идеите на Френската революция са моментално охладени от отблъскващите действия на французите, които веднага налагат огромната контрибуция от 2 500 000 дуката на Неапол. Французите влизат в града на най-образованата част от италианската аристокрация, която споделя идеите на Просвещението. Французите получават подкрепа от този определящ за града слой, въпреки че популярността им остава толкова ниска, колкото и преди влизането им в Неапол. Управлението на града е разделено на шест комисии. Но крайно непопулярните действия на французите разделят на три части техните привърженици още след обявяването на Партенопейската република. Едната група от привърженици е съставена от якобинския фермент, те подкрепят действията на французите и техните планове, защото смятат, че аристокрацията трябва да бъде лишена от обществените си позиции. Втората, по-умерена група – на т. нар. „патриоти“, споделят само част от промените, извършвани в Неапол. За тях управлението трябва да има по-широка обществена основа. В третата групировка – на аристократите с просвещенски убеждения, липсва достатъчно желание да се включи в живота на републиката. Особено след започване на обсъжданията за премахване на феодализма. Промяна, която ще засегне пряко техните интереси.

Командващият френските войски генерал Жан Етиен Шампионе влиза в противоречие с Директорията не само защото като убеден якобинец влиза в контакти с неаполитанските якобинци, но и защото намалява имуществените реквизиции в града. Тя е принудена да го замени, Шампионе е арестуван и на 28 март в града пристига заместникът му – Андре Жозеф Абриал. През цялото това време един от представителите на просветената неаполитанска аристокрация – графиня Елеонора Фонсека Пиментал, се опитва чрез агресивна агитация да настрои общественото мнение в Неапол с публикациите на основания от нея вестник „Мониторе Наполитано“. Но големият проблем на републиката не са дори тези противоречия, изникнали в процеса на нейното изграждане, а „съюзът между корона и църква, свързан с низшите слоеве на кралството“ (Fisher, 2012: 129), който доминира социалния климат в Медзоджорно. Още с пристигането си в Сицилия кралица Мария Каролина и владетелят Фердинандо IV започват организирането на роялистката съпротива срещу французите и техните привърженици в континентално Медзоджорно. Важно е да се поясни, че Сицилия никога не попада под френска власт, защото остава охранявана от английския флот. За водач на опозицията е избран извънредно способният кардинал Фабрицио Руфо. Изклю-

чително удачно решение, защото кардиналът започва да използва суеверния фанатизъм на южняците към католическата църква. Той създава конспирация, в която участват лазарони и селячеството. И в същото време формира армия от ревниви католици и роялисти – „армията на светата вяра“ (*Santa Fede*). Тя се попълва непрекъснато с нови членове. Защото в съзнанието на тези фанатични католици вярата е поставена в опасност. Те воюват за папата и за Италия такава, каквато я познават. Това не е случайно, а напълно предизвикано следствие от политиката на французите, които се нахвърлят върху църквата и започват не само да я ограбват, но и да засягат правата ѝ. Като цяло, това се изразява в налагането на една атеистична политика. Резултатът е мигновен – засягането на религиозното чувство на италианците, най-преданите католици в Европа.

Разбира се, образуването на Партенопейската република съвпада с образуването на Втората антинаполеонова коалиция. И изключително краткото ѝ съществуване е предопределено в голяма степен от това. Притиснати от руснаците и англичаните, в средата на април 1799 г. французите започват да напускат полуострова. Това се случва и в Неапол. Осъществилите десант месец преди това санфедисти настъпват към столицата. А малката революционна армия ги удържа с мъка благодарение на помощта на французите. Но след тяхното изтегляне и след като английският флот отрязва Неапол по море, градът е обречен. В този момент призивът на Елеонора Пиментал: „Патриоти, граждани на неаполитанската нация. Вие сега сте под контрола на собствена си съдба и имате възможността, която другите възродени нации напразно желаят. Това е моментът да покажете вашата мъдрост, да обедините вашите умове, вашата сила и воля и така Вие може да прокламирате вашата конституция. От този момент Вие имате възможността да покажете на великата френска нация и на цяла Европа, дали заслужавате да сте свободни хора“⁶⁾, изразен на страниците на нейния вестник, по-скоро ободрява изпадналите в безизходица неаполитански републиканци, отколкото да подкрепи реалната политическа ситуация в града. В началото на юни 1799 г. градът е напълно обсаден. Санфедистите имат много силни връзки с голяма част от гражданите на Неапол, които не споделят възжеленията на републиката. Това дава резултат и те успяват да нахлуят в ниските части на града през порта капуана. Главната част на града все още остава под контрола на републиката, но не за дълго. Поставени пред безизходица, републиканските водачи подписват примирието с англо-руската групировка, обсаждаща града. Но най-важната част от него – революционерите да бъдат откарани във Франция, не е спазена под натиска на санфедистите (Davis, 2006: 93). След завръщането на краля е устроен трибунал и по-голямата част от революционния елит е изпратен на бесило.

Крайт на триенио показва ясно основния фактор, който определя промените в Италия през този кратък, но много наситен период – зависимостта от

Франция, и по-конкретно от промените във вътрешнополитическия ѝ живот. През 1799 г. Директорията достига до върха на кризата в собственото си управление. Наполеон също се е завърнал в Париж след проваления египетски поход. Почти през цялата 1799 г. се търси решение на острата политическа криза⁷⁾. И тук изплува образът на Наполеон. Той просто се оказва подходящият човек на подходящото място. Оглавил общественото недоволство, с помощта на по-големия си брат Жозеф той извършва държавен преврат на 9 ноември 1799 г. и събаря Директорията. Моментът е знаменателен, защото не само започва новият век, но започва съвсем нова страница от историята на Франция – управлението на Наполеон. Това поставя няколко категорични извода. Революцията завършва. Властта преминава в ръцете на един силен политически лидер – Наполеон Бонапарт. Но особено важно в случая е, че републиканизмът във Франция е унищожен, а от там – и този в Италия. Защото Италия е много важна за Наполеон. Това си проличава само четири месеца по-късно, когато, събрал отново своята армия, Наполеон преминава Алпите, този път през труднодостъпния проход Бренер и отново, както и през 1796 г., се изправя срещу австрийците. Битката при Маренго (1800) не само затвърждава блестящата му репутация на военен, но е отправна точка за второто френско нахлуване в Италия.

Наполеон не възнамерява да продължи планове на Директорията, които са доста ограничени за мащаба на мисленето на корсиканеца. Той вече изгражда външната политика на Франция изцяло според своите виждания. Но в тях, както подчертахме, отново Италия заема главно място. Консулатът е преходният период към неговото еднолично управление. Политическите промени на полуострова отново започват незабавно. Цизалпийската република е възстановена и дори е уголемена. Тя се управлява директно от Париж и спокойно може да се нарече сателит на Франция. Но фактът, че през тринадесетте месеца, в които французите не са на полуострова, 800 якобинци в Милано са арестувани и изпратени в затворите на Австрия, показва колко зависими са италианските патриоти от френската протекция. Още от периода на трите революционни години италианските якобинци са „ненавиждани и масово игнорирани от големите селски маси, наклеветени от духовенството, мразени от консервативните аристократи, презириани от френската Директория и постоянно се сблъскват с античните муниципални ревности и с враждебността на умерените“ (Ambrosini, 2013: 103). Но сега, през втория френски период това важи дори с по-голяма сила за тях. Защото френската външна политика е премахнала дегизировката си от периода на Директорията и показва истинското си лице. Всички процеси в Италия са поставени под пълния френски контрол. Това представлява голяма драма за якобинците, защото те са изправени пред една категорична дилема. Те или трябва да приемат политическата ситуация в Италия и да станат част от са-

телитните държави на Франция, или да преминат към съпротива на Наполеоновия режим. Но за много от тях това е твърде трудна крачка. По-голямата част от тях остават все още лоялни към французите поради една основна причина – републиканизмът в Италия съществува, въпреки че той е в един формален (фасаден) вид. В същото време промените в Италия продължават. На специално свиканото в Лион събрание през 1802 г. са поставени основите на една сателитна република. Създадена е почти същата република от триенио, леко модифицирана чрез приемането на обновена конституция. В нея най-забележима е промяната в чл. 1.: „Римската католическа религия е държавната религия“. Ясен знак, че Наполеон се стреми да преодолее грешките от триенио със засягането на религиозното чувство на италианците. А конкордатът, сключен с папството година преди това, е израз на неспособността на Наполеон да проведе политиката на поддържането на собствена френска църква. Тя се връща в лоното на Рим, а деградираната концепция на галиканизма е напълно отхвърлена от Светия престол. Това може да го определи само като победа на Рим. Републиката получава името италианска, за да удовлетвори желанието на депутатите, участващи в „лионските консулти“, но това всъщност е част от фасадното отношение към републиканизма, а не реална стъпка към обособяване на някаква национална държава, дори и под френски контрол. За президент на републиката единодушно е избран Наполеон, а за вицепрезидент – Габриел Мелци Ерил. Мелци е потомствен аристократ със смесен италиано-испански произход. И назначаването му на този пост е несъмнен знак за включването на аристокрацията в управленската практика на Наполеоновата държава. Тази аристокрация намира повече израз в революционната идеология, отколкото в идеологията на стария режим. Защото връзките ѝ с Наполеоновия режим са обвързани с политическото служене (Gregory, 2001: 60). Тази аристокрация е необходима на Наполеон, защото тя улеснява, а не възпрепятства местната стабилност и административната централизация. Освен това тя е с италиански произход и представителите ѝ познават отлично нравите и мисленето на сънародниците си. Следователно консулатът е опитът на Наполеон да предпази Франция и нейните сателити, какъвто е и Италия, от двете големи злини на революционната епоха – терора на якобинците и монархизма, и да ги постави на усреднената почва на републиканизма (Gregory, 2001: 61). Но опростяването на републиканизма води в съвсем друга посока – едноличното управление на Наполеон Бонапарт. В този смисъл, той променя образа си – от харизматичен военен лидер до спасителя на републиката. Образ, който му помага не само да задържи политическото си влияние, но и да получи подкрепата на местните републикански движения, като италианските.

Способният Мелци, натоварен с тежката длъжност вицепрезидент на Италианската република, управлява трудно. Той е принуден да се противо-

постави на многото привърженици на якобизма (много от тях пристигнали като бегълци в Милано) не само защото те нямат добро отношение към френското управление, до известна степен оправдано, след като Наполеон заповядва да бъдат закрити клубовете им в Италия, но и заради аристократичния произход на Мелци и групата управляващи аристократи, които са силно отделени от якобинците. Италианската република се управлява почти изцяло от аристократи и уверено може да се твърди, че в голяма степен якобинският елемент е излишен. Затова Мелци е принуден да „изгони“ много от якобинците от Милано. Но между управляващите аристократи също има голямо неразбирателство. Особено силно е то между Мелци и външния министър на Италианската република Фердинандо Марескалки, който е най-богатият между управляващите аристократи, но в същото време и най-продажният между тях, защото той е „принципната връзка между Наполеон и Мелци“ (Broers, 2005: 22 – 25). Марескалки прекарва много време в Париж и е френският глас в делата на републиката. И не е случайно, че Наполеон му има най-голямо доверие. Другият голям проблем, с който се сблъсква Мелци, е административната централизация, която е принуден да въведе. В републиката трябва да се назначат много префекти, но за техните длъжности няма желаещи. Това е породено от представата на италианците, че френското управление е временно. И след напускането на французите хората, заемали длъжности в техните сателитни държави, ще бъдат разглеждани като колаборационисти, едно напълно основателно притеснение. Ситуация, която кара Мелци да възкликне остро: „Има толкова много разделение в обществото, скрита омраза, горчиво съперничество. Да се мисли за преодоляване на навиците на хората с въвеждането на система, е илюзия. Ако искам да наема неспособни хора, аз ще напълня държавния департамент, но аз искам най-добрите“ (Broers, 2005: 22 – 25). Към всичко това се прибавя съпротивата срещу въвеждането на Наполеоновия кодекс в началото на 1804 г. и обвинението на Наполеон, че Мелци има „йозефинистко отношение към Католическата църква в Италия“.

Цялото това състояние на Италианската република не е изолирано явление, а може да се определи като криза на нестабилния републиканизъм в сателитната френска държава в Италия по време на консулата. Който е твърде кратък и всъщност създава условията за налагането на едноличния режим на Наполеон. В който още през същата тази 1804 г. републиката ще бъде заменена от монархията, а Наполеон ще бъде провъзгласен за император след коронацията си в парижката катедрала „Нотр Дам“. Година по-късно той ще извърши втора коронация, този път в Милано. Нейното значение е символично, но тя ще постави фактическия край на републиканизма в Италия и ще определи окончателно отношението на италианците към французите – като към чуждестранни завоеватели. Разбира се, за крал на новообразуваното Италианско кралство е

провъзгласен Наполеон. Но Мелци е отстранен като вицепрезидент на Италианската република и възнаграден с богато имение за върнатата си служба. А за вицекрал на Италианското кралство е избран доведеният син на Наполеон – Йожени Боарне. Това се налага заради включването на Италия във фамилната стратегия на Бонапарт. За сметка на това Фердинандо Марескалки остава външен министър и на Италианското кралство. Неоспорим знак за лоялността му към Париж. Неаполитанското кралство, образувано през 1806 г., също е поверено на Наполеоновите родственици – в началото на брат му Жозеф, а две години по-късно и на зет му Жоашен Мюра. А Великото херцогство Тоскана също е подарено на член от семейството – на сестра му Елиза. Всичко това може да предизвика само една реакция у якобинския фермент на полуострова – разочарование. Лоялността към французите окончателно изчезва. Републиканският идеал на якобинците е разрушен. А в техните очи Наполеон вече не е разпространител на идеите на революцията, а чуждоземен деспот. Тъй като при условията на чуждестранна монархия, която владее Италия, французите могат да се разглеждат единствено като окупатори. Защото и преди тяхното идване на полуострова има монархии, при това управлявани от италиански владетели. Промяната, толкова очаквана от италианците, започва през 1796 г. с установяването на републиките, макар и не изцяло според представите им. Но тя е твърде кратковременна. И сега те са изправени пред суровата реалност, в която италианските държави са сателити на Наполеоновата империя. Те са такива и преди това. Но за италианците статусът републики не е формално име, а същностно различие спрямо действителността на *ancien regime* – различие, което през 1804 г. вече не съществува.

Френският империализъм през осемгодишния републикански период може да се подели на два типа. Първо, той е политически, защото сменя принципно типа на политическото управление в Италия – от господство на монархиите в установяването на множество републики с революционен, а след това и с институционален профил. С контрола на политическите процеси чрез установяването на огромен военен корпус на полуострова. И с въвеждането на икономическата зависимост на подчинените републики. От друга страна, френският империализъм е и културен. Французите се опитват да го въведат чрез два принципа – интеграцията и асимилацията. Проблемът е, че те възприемат, че може двата принципа да се приложат едновременно, което е невъзможно. В процеса на интеграцията трябва да има обмен на двете култури – тази на империалиста и тази на завладения. Но в случая с Наполеонова Италия такъв процес отсъства. Тук е налице налагане на доминантната култура на империалиста, т.е. в ход е асимилацията на новозавладения. Империалистическата култура трябва да бъде „арогантна“ (Broers, 2005: 22 – 25), защото трябва не само да осигури възприемането на нейното осигурено превъзходство от гражданина или поданика, обозначен с общото „другия“, и в същото време да

бъде „сляпа“ (Broers, 2005: 22 – 25) към изтънчеността и комплексността на културите, които иска да изличи. Твърде сложно изискване, защото, от една страна, в Италия потискането на националното чувство ще доведе единствено до спонтанна опозиция, а от друга – езиковата бариера пречи и не може да се наложи чуждото културно влияние.

От тази гледна точка, империалистът поддържа едно фалшиво сближаване със субекта на подчинената култура, което улеснява асимилацията, защото интеграцията е невъзможна. Това става и в Италия. Новите господстващи в социалния живот на полуострова – французите и техните администратори, в голяма част от случаите също французи, налагат не само един чуждестранен модел, но лингвистичният проблем довежда до голямо затруднение в общуването с болшинството от италианците. Поради това имперската политика остава лошо обяснена и като резултат води до огромна дезинтеграция между италианците и французите и насърчава разпалването на антагонизма между тях. Наполеонова Италия съществува в свят на ясно дефинирани „те“ и „ние“, свят, в който имперското цяло се противопоставя на мъртвия „стар режим“ (Broers, 2005: 22 – 25). Той всъщност не е мъртъв, а живее в разбиранията на повечето италианци, особено на тези от Медзоджорно, защото французите се установяват тук едва през 1806 г. Той продължава да живее и след 1815 г. в тяхното съзнание, защото целият Наполеонов режим е един „експеримент“⁽⁸⁾, осъществен на територията на полуострова. И тук посредничествата между французите и новозавладените италианци са най-важни. Но французите империалисти не ги намират. Има четири типа посредничество, които могат да се дефинират в случая с Наполеонова Италия (Broers, 2005: 22 – 25):

- 1) местен колаборационист;
- 2) чиновник, изпратен от имперския център;
- 3) посредник, който поставя пример с присъствието си;
- 4) посредник, който работи активно за имперската власт като приносител на културни ценности.

Италианските якобинци напълно покриват първия тип. Но тяхното посредничество остава в сила главно през триенио. Защото тогава симулацията на промени в Италия е най-голяма, а републиканският идеал се запазва най-цялостен в тяхното съзнание. Но след 1800 г. това се променя чувствително. Защото властовите позиции в италианските републики, доколкото такива са дадени на италианци, попадат в ръцете на аристократи. Това осезаемо отблъсква якобинския фермент и формулира въпроси към френското управление. Ярка илюстрация за това е конкурсът за есе на тема: „Кое управление е най-подходящо за бъдещето на Италия“, проведен в края на триенио, който показва колко вариативна е италианската политическа мисъл относно бъдещето на своето отечество. Докато реалните политически процеси, протичащи в Италия, са ограничени от промените, извърш-

вани във Франция и френската външна политика. От своя страна, Фердинандо Марескалки е типичен представител на четвъртия тип, защото той, като един от най-образованите представители на италианската аристокрация, може да покаже изискванията на Париж пред своите сънародници. И да обясни френската политика. Разбира се, в четвъртия тип посредници има и французи, които осветляват на италианците френските имперски решения, но от своя страна и донасят в Париж за настроенятия на италианците и за промяната на условията в Италия. Другите два типа се отличават със своята статичност и повече пречат на посредничеството между империалиста и завладения, отколкото да спомагат за реализацията му. В този смисъл, конформизмът на италианците е ключът към редуцирането на френския империализъм, защото французите не могат да премахнат италианската културна среда и той е цената за оцеляването ѝ.

В италианските държави има изградена политическа култура, базирана на муниципализма, който им осигурява уютно съществуване в условията на „стария режим“. Тя се обяснява с историческата география, или по скоро със значението на географията в италианската история. Хребетът на Апенините формира група от държави, разположени в подножието му. Факт, който дава основание на Ернан Бродел да формулира термин за тази важна италианска особеност – „планинска свобода“. Държавите от тази линия, макар и изразители на муниципализма, се обединяват при външна опасност и оцеляват срещу нахлуването на външния агресор. Както се получава при испанския натиск в Италия през XVI и XVII век. Това остава скрито за испанците, които се задоволяват със запазване на своето влияние в италианския Юг. Следователно хребетът на Апенините формира главния макрорегион в Италия, около който са разположени главните урбанистични центрове – Парма, Флоренция, Рим, Генуа. Те оформят политическата култура на Италия в периода на *ancien regime*. Ударът на Наполеонова Франция е с принципно различно значение, защото той е насочен точно тук, в големите градски центрове, и затова той ги „струпва заедно“ (Broers, 2005: 13) в сферата на своето влияние. В процеса на френската анексия в Италия има два типа промени – адаптивни и реактивни промени, с които се въвежда френският тип управленски принцип върху полуострова. Но адаптивни промени, т.е. заимстване на елементи от италианската култура, почти отсъстват. Следователно реактивните промени са водещото при извършването на процесите в Италия. Те подготвят условията на полуострова, така че те са съобразени с френския завоевател. Близкият контакт на французите с техните центрове изостря мисията им за цивилизация. В този смисъл, главните италиански градове изиграват ролята на центрове, свързани с главния център в империята – Париж, а в условията на Италия те имат значението на макроцентрове.

Проблемът на френските империалисти е в това, че италианските управляващи класи са много по-тясно свързани със своя народ, отколкото тези във Франция. И опитът им да прекъснат тази силна връзка, завършва с пълен неуспех. Защото в стремежа си да изменят администрацията на комунално или кантонално ниво, те се отдалечават твърде много от целта си. Те не успяват, защото италианските елити в много голяма степен са против французите, а елитите определят поведението на низините в Италия. Елитите не улесняват интеграцията на италианския народ с французите, защото са напълно разочаровани от административната реформа, наложена от тях⁹⁾. Французите овладяват макроцентровете – италианските градове, но губят своето влияние в микроцентровете. Защото те представляват „вътрешен театър“¹⁰⁾, в който протича борбата между политическия център и неговия хинтерланд. В това се състои и големият проблем на Партенопейската република. Неапол е овладян от републиканците като макроцентър, но континентално Медзоджорно остава роялисткият хинтерланд, настроен срещу французите и техните колаборационисти – италианските републиканци. Съпротивата му протича по два начина. В началото скрито, а след акостирането на санфедистите и с открит военен сблъсък. Това, с което малките италиански държави, като Парма, Тоскана и Модена, превъзхождат французите, е, че те печелят сблъсъка със своя хинтерланд чрез политиката на посредничество и спорадично нахлуване в локалния живот, което си личи особено ясно в „управлението с единично преместване“¹¹⁾. Това показва, че малките италиански държави управляват със своята местна политическа култура, но в същото време използват общия опит, който им помага да овладеят хинтерланда. Следователно периферията е хлабавото звено в политиките, упражнявани от френския империализъм на полуострова. Или казано по-общо, влиянието на французите, изявено в градовете, се губи в селата и планинските райони. Градовете са „сигурни места“ за французите, защото там те установяват силен полицейски контрол. Но когато излязат от тях, те са поставени в условията на несигурност, която не само лимитира влиянието им, но и го ерозира перманентно, защото трябва да балансират присъствието си между две Италия: Италия на Просвещението, простираща се в градовете, и Италия на фанатичната, суеверна привързаност към католицизма, покриваща селата и планинските райони. И имайки предвид, че градското население е по-малко от останалото, може да се заключи, че френското влияние е слабо, че французите са непопулярни и че те поддържат своето присъствие с военна сила.

След 1805 г. французите губят влиянието си и в градовете, защото разрушаването на републиканизма сваля доверието от тях не само сред якобинския фермент, но и сред голяма част от прогресивните италианци. По време на имперския период съпротивата срещу французите се утроява.

Тя е най-силна именно в периферията. Съпротивата придобива допълнителни сили от създадената Карбонерия, която не само издига борбата на италианското национално движение на нов етап, но е истински бич за френските империалисти.

Образуваните след първия поход на Наполеон „републики сестри“ в Италия са опит на Франция, управлявана от Директорията, да разшири своето влияние в Европа. А след преврата от 8 брюмер и установяването на едноличното управление на Наполеон откровено се проявява френският империализъм, насочен към анексирането на нови територии в Европа. Французите използват републиканизма като политическо-идеологическа връзка с малобройния якобински фермент на полуострова, за да установят и задържат влиянието си върху него. Но републиките, създадени в Италия, имат една характерна черта – зависимостта си към Франция. Промените в сателитните републики зависят изцяло от промените във Франция. Следователно те са една променлива величина. Защото след 8 брюмер републиканизмът във Франция е унищожен, а републиканизмът в Италия придобива фасаден облик. Управлението на уедрената Италианска република е поверено на аристократи, което променя отношението към французите. А след коронацията на Наполеон през 1804 г., и особено след тази през 1805 г., републиканизмът в Италия е унищожен. Това трансформира надеждите на якобинците в Италия в разочарование, прерастващо в интензивна съпротива срещу чуждоземния завоевател.

„Републиките сестри“ са ефимерно явление, образувано като следствие от завоевателната политика на Франция в края на XVIII и началото на XIX век. Френският империализъм установява военнополитическа система, която контролира градовете, но не може да наложи контрол върху периферията на полуострова. След ключовата 1804 г. Италия става част от Наполеоновата империя, републиките се трансформират в сателитни кралства и промените в Италия спират до 1815 г. „Републиките сестри“ са изразът на надеждата на прогресивно настроените италианци за реална политическа промяна в Италия, но след тяхното изчезване тя се превръща в ефимерна илюзия.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Bonaparte letters and dispatches, Vol. I. 2012. London. p. 78.
2. Филипо Буонароти (1761 – 1837) – италиански революционер, философ и деятел. Роден в богато аристократично семейство. Потомък на великия Микеланджело Буонароти. Завършва право в Университета в Пиза. За известно време живее в Милано, но поради авангардността на идеите си напуска столицата на Ломбардия. Бяга на о. Корсика. След обявяването на Френската революция се премества в Париж. Става френски гражданин.

Отново е върнат на о. Корсика, за да го предпази от завладяването на англичаните, но закъснява за това. Участва в тайния комитет за обществено спасение заедно с Бабьоф. През 1796 г. Филипо Буонаротти и Бабьоф са арестувани с обвинение за конспирация срещу Директорията. Веднага след това Буонаротти преоценява отношението си към французите. Освободен е чак през 1803 г. Превръща се в основна фигура на антинаполеоновата опозиция. Премахва на конспиративен начин на действие. Той е един от основателите на Карбонерията. След Виенския конгрес се премества да живее в Женева. Създава масонската ложа „Искрени приятели“. Активно участва в подготовката на революцията от 1820 г. В последните години от живота си живее в Париж.

3. Damien. E., Spatial identities in the nineteenth century: Venice as a case study in: http://virgo.unive.it/ecf.../upload_pdf/mdccc_1_7.pdf
4. На 17 април 1797 г. във Верона избухва въстание, в което участват 30 000 въстаници, които избиват трихилядния френски гарнизон на града. Поради съвпадението му с Великден то получава наименованието „Веронската пасха“.
5. Лазарони – сборно понятие за бедните слоеве в Медзоджорно и на група от фанатични, религиозни и престъпни хора, населяващи региона.
6. *Monitore Napoletano*, (Sabbato 11. Maggio 1799).
7. Mole. G., Republicanism without a republic: political culture in consulate France, 1799-1804, p. 12. In: <https://cdr.lib.unc.edu/.../uuiid:c5fde15b-4a3c-4b8>
8. Biagini. E. F., Cityzenship and religion in the Italian constitutions, 1796-1849, in: <http://Dx.doi.org/10.1016/j.histeuroideas.201010.013>
9. Broers. M., Centre and periphery in Napoleonic Italy: the nature of imperial rule in the departements reunis 1802 – 1814 p. 173. In: <http://zsjp.si/wp-content/uploads/2015/08/broers.pdf>
10. Ibidem. p. 173.
11. Ibidem. p. 179.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Dagan. K. (2010). *Kratka istoriya na Italiya*. Riva [Дъгън, К., (2010). *Кратка история на Италия*. Рива].
- Tulard. J. (1996). *Napoleon ili mif o spasitele*. Fayard [Тюлар. Ж. (1996). *Наполеон или миф о спасителе*. Фаярд].
- Ambrosini, F. (2013). *Albero della liberta le repubbliche giacobine in Italia 1796 – 1799*. Capricorno.
- Broers, M. (2005). *Napoleonic empire in Italy, 1796 – 1814, Cultural imperialism in European context?* Palgrave Mcmilan.
- Broers, M. (2006). *Europe under Napoleon*. Palgrave Mcmilan.

- Davis, J. A. (2006). *Naples and Napoleon*. Oxford.
Fisher, H.A.L. (2012). *The republican tradition in Europe*. London.
Gregory, D. (2001). *Napoleons Italy*. Madison.
McPhee, P. (2002). *The French revolution 1789 – 1799*. Oxford.

THE ITALIAN EPHEMERAL SISTER REPUBLICS AND THEIR DIRECT SUCCESSOR THE ITALIAN REPUBLIC (1796-1804)

Abstract. The French Republic supported the spread of republican principles in Europe, but most of these sister republics became a means of controlling occupied lands through a mix of French and local power as client states. This article aims to analyze the outcome of the revolutionary triennium (1796 – 1799), when as a result of the French conquest of the peninsula some republics were established.

✉ **Mr. Emil Dokov, Phd Student**
Institute for Historical Studies
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski Prohod Blvd. Bl. 17
1113 Sofia, Bulgaria
E-mail: salamandur@dir.bg